

The background of the entire slide features a close-up of a globe showing the continents of Africa and Europe. In the foreground, on the left, is a large, light-colored wooden chess piece, likely a king or queen, which is out of focus. The overall lighting is soft, and the colors are muted, giving it a professional and academic feel.

ΚΕΔΙΣΑ **KEDISA**

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
CENTER FOR INTERNATIONAL STRATEGIC ANALYSES

Αρκτικός Κύκλος: Αντικρουόμενα Συμφέροντα

Χρύσα Βασιλοπούλου

Ερευνητική Εργασία Νο. 46

Αρκτικός Κύκλος: Αντικρουόμενα Συμφέροντα

Χρύσα Βασιλοπούλου

Αναλύτρια ΚΕΔΙΣΑ

Ερευνητική Εργασία Νο. 46

Διοικητικό Συμβούλιο

Ανδρέας Μπανούτσος, Ιδρυτής και Πρόεδρος

Δρ. Σπύρος Πλακούδας, Αντιπρόεδρος

Όμηρος Τσάπαλος, Γενικός Γραμματέας

Δρ. Πέτρος Βιολάκης, Διευθυντής Ερευνών

Βασίλειος Παπαγεωργίου, Οικονομικός Διαχειριστής

Ευάγγελος Κούλης, Μέλος Δ.Σ

Αναστασία Τσιμπίδη, Μέλος Δ.Σ

© 2020 Center for International Strategic Analyses (KEDISA), ALL RIGHTS RESERVED

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without written permission of the publisher

Αρκτικός Κύκλος:

Αντικρουόμενα Συμφέροντα

Βασιλοπούλου Χρυσούλα
Φοιτήτρια Τμήματος Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών
Πανεπιστήμιο Πειραιά

Ιούνιος 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1	ΑΡΚΤΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ	1
2	Η ΡΩΣΙΑ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ	2
3	ΟΙ ΗΠΑ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ.....	2
4	Ο ΚΑΝΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ.....	3
5	Η ΝΟΡΒΗΓΙΑ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ.....	4
6	Η ΙΣΛΑΝΔΙΑ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ	4
7	ΤΟ ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ.....	4
8	Η ΚΙΝΑ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ	5
9	ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	6
10	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	7

1 ΑΡΚΤΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ

Ο Αρκτικός Κύκλος αποτελεί περιοχή μείζονος σημασίας λόγω των αυξημένων ενεργειακών και ορυκτών πόρων, των μεγάλων δυνατοτήτων που προσφέρει στην αλιεία, της στρατιωτικής σημασίας που έχει και της δυνατότητας ως προς τον έλεγχο των διαύλων ναυσιπλοΐας.

Λόγω του μεγάλου ορυκτού πλούτου αναβαθμίζεται η γεωπολιτική - γεωοικονομική σημασία της περιοχής. Επιπλέον, αυξάνεται και το ενδιαφέρον για έρευνες και εξορύξεις και από άλλα κράτη, που δεν ανήκουν στην γεωγραφική περιοχή της Αρκτικής, προκειμένου να την εκμεταλλευθούν όσο το δυνατόν περισσότερο.

Όλα αυτά τα ζητήματα, σε συνδυασμό με τις κλιματικές αλλαγές, επηρεάζουν όχι μόνο την περιοχή αυτή αλλά τον κόσμο όλο. Το λιώσιμο των πάγων, για παράδειγμα, έχει προκαλέσει άνοδο της στάθμης της θάλασσας σε περιοχές της Ευρώπης, της Αφρικής και της Ασίας καθιστώντας το ζήτημα της Αρκτικής παγκόσμιο και όχι απλά άλλο ένα περιφερειακό θέμα.

Το λιώσιμο των πάγων αποκαλύπτει σιγά σιγά νέες εμπορικές διαδρομές, μέσω του Βορειοδυτικού Περάσματος (Northwest Passage) προς το Καναδικό Αρχιπέλαγος, καθιστώντας την Πολική διαδρομή, από Κίνα προς την Ευρώπη, κατά 40% συντομότερη. Επίσης, η Βορειοανατολική Διαδρομή ή η Διαδρομή της Βόρειας Θάλασσας, κατά τους Ρώσους, γίνεται ιδιαίτερα δημοφιλής καθόσον παραμένει ανοικτή πλέον για αρκετούς μήνες το χρόνο.

Ένα ακόμα θέμα, το οποίο απασχολεί την περιοχή της Αρκτικής, είναι η επίλυση των συνοριακών διαφορών μεταξύ των κρατών, χωρίς να εξελιχθούν σε ένοπλες συρράξεις. Αν και τα κράτη γενικά προτιμούν να λύνουν τις διαφορές τους ειρηνικά, το γεγονός αυτό δεν αναιρεί την πιθανότητα να εμπλακούν σε ένοπλη σύρραξη. Πλέον οι όποιοι ισχυρισμοί περί κυριαρχίας βασίζονται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (United Nations Convention on the Law of the Sea - UNCLOS).

Το 1996 δημιουργείται το Αρκτικό Συμβούλιο από τα κράτη που βρίσκονται στην περιοχή. Τα κράτη αυτά είναι: η Ρωσία, οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Νορβηγία, η Δανία συμπεριλαμβανομένων της Γροιλανδίας και των Νήσων Φερόε. Εκτός από τα κράτη αυτά, στο Συμβούλιο συμμετέχουν και κράτη που συνορεύουν έμμεσα, όπως η Ισλανδία, η Σουηδία και η Φινλανδία. Αρχικά, οι αρμοδιότητες του συμβουλίου ήταν να κάνει προτάσεις για έρευνες οι οποίες αφορούσαν την Αρκτική, προκειμένου να αποκτήσουν επιπλέον επιστημονικές γνώσεις για την περιοχή. Το Αρκτικό Συμβούλιο πλέον έχει αποκτήσει διεθνή υπόσταση και οι αποφάσεις του είναι δεσμευτικές ως προς τα κράτη μέλη.

2 Η ΡΩΣΙΑ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ

Η Ρωσία θεωρείται η πιο ισχυρή δύναμη στον Αρκτικό Κύκλο, καθώς έχει τα μεγαλύτερα ενεργειακά αποθέματα, άμεση επαφή με την περιοχή και είναι μέλος του Αρκτικού Συμβουλίου. Επίσης, έχει κάνει αρκετές ενέργειες οι οποίες έχουν προκαλέσει έντονες αντιδράσεις στα υπόλοιπα κράτη που διαθέτουν δικαιώματα στον Αρκτικό Κύκλο. Μία από αυτές τις ενέργειες ήταν η σημαία που τοποθέτησαν στο βυθό του Αρκτικού (7 Αυγούστου 2007), μία πράξη που δεν ήταν μόνο συμβολική αλλά και πολιτική, διότι η Ρωσία διεκδικεί τον έλεγχο πολύ μεγαλύτερης έκτασης από αυτή που ήδη κατέχει.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ρωσία διαθέτει 18 παγοθραυστικά στον στρατιωτικό της στόλο, συμπεριλαμβανομένου του μεγαλύτερου και ισχυρότερου παγοθραυστικού στον κόσμο. Τα σύγχρονα πλοία του ρωσικού στόλου είναι ικανά να διαπεράσουν μέχρι 1,5 μέτρο αρκτικού πάγου. Με τον τρόπο αυτό, η Ρωσία έχει την δυνατότητα να ελέγχει τον ανταγωνισμό με τις γύρω χώρες

Όσον αφορά τα συμφέροντα της στην περιοχή, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι η πλέον ευνοούμενη, διότι λόγω της γεωγραφικής της θέσης επωφελείται από το λιώσιμο των πάγων και τη δημιουργία νέων διαύλων της διεθνούς ναυσιπλοΐας, που αναμένεται να αυξήσουν σημαντικά τα έσοδα της. Ήδη, η Ρωσία δραστηριοποιείται κατασκευάζοντας λιμάνια και άλλες εγκαταστάσεις διευκόλυνσης της ναυσιπλοΐας, καθόσον η Βόρεια Θαλάσσια Οδός θα είναι περίπου 40% ταχύτερη για τη διαμετακόμιση εμπορικών και άλλων αγαθών από την Ασία προς την Ευρώπη και την Αμερική.

Επίσης, μεγάλες ρωσικές εταιρίες (Gazprom, Rosneft), έχουν ανακοινώσει το ενδιαφέρον τους για να επενδύσουν προκειμένου να αναπτυχθούν στην Αρκτική, λόγω της ύπαρξης μεγάλης ποσότητας υδρογονανθράκων (πετρελαίου και φυσικού αερίου).

3 ΟΙ ΗΠΑ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ

Οι ΗΠΑ, στην περιοχή του Αρκτικού Κύκλου, γεινιάζουν με τον Καναδά και τη Ρωσία, μέσω της Βερίγγειου θάλασσας (Bering Sea), της Θάλασσας Μποφόρ, (Beaufort Sea) και της Θάλασσας Τσούκτσι (Chukchi Sea). Η τοποθεσία αυτή έχει οδηγήσει πολλές φορές σε διασυνοριακές εντάσεις που αφορούσαν κυρίως τον έλεγχο επί των πλωτών οδών. Συγκεκριμένα, στο πέραςμα Beaufort, οι ΗΠΑ έχουν προχωρήσει σε μονομερή απαγόρευση της αλιείας, προβάλλοντας με τον τρόπο αυτό τα συμφέροντά τους στην περιοχή.

Οι ΗΠΑ θεωρούν ότι έχουν βασικά εθνικά συμφέροντα στην περιοχή και είναι διατεθειμένες να τα εξασφαλίσουν είτε σε συνεργασία με άλλες χώρες είτε μονομερώς. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, όπως και η Ρωσία, αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα εξισορρόπησης των οικονομικών και περιβαλλοντικών συμφερόντων τους στην Αρκτική. Δίνουν προτεραιότητα στην προστασία του περιβάλλοντος της Αρκτικής μέσω της επιστημονικής έρευνας, των φιλικών προς το περιβάλλον μεθόδων εξόρυξης υδρογονανθράκων, της βιώσιμης διαχείρισης της αλιείας και της συνεργασίας με τις γηγενείς κοινότητες, έτσι ώστε να μετριάσουν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στον τρόπο ζωής τους.

4 Ο ΚΑΝΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ

Ο Καναδάς βλέπει την Αρκτική ως αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής του ταυτότητας και για το λόγο αυτό υποστηρίζει έντονα τη θέση του στον Αρκτικό Κύκλο. Μεταξύ του Καναδά και των ΗΠΑ, υπάρχουν διαφωνίες για τα θαλάσσια σύνορα καθώς οι ΗΠΑ αμφισβητούν την καναδική κυριαρχία σε τμήματα της θάλασσας Beaufort. Η διαδικασία για την επίλυση των συννοριακών αυτών διαφορών έχει άμεσο αντίκτυπο στη δυναμική του Καναδά ως προς τα οικονομικά συμφέροντα που επιδιώκει στην Αρκτική.

Ο Καναδάς αναγνωρίζει επίσης το πρόβλημα που υπάρχει στην περιοχή λόγω της επίδρασης της κλιματικής αλλαγής και των προκλήσεων που θα προκαλέσει στο τμήμα που του ανήκει και εκδηλώνει με κάθε τρόπο την πρόθεσή του να αναλάβει ηγετικό ρόλο για την ευημερία και τη σταθερότητα στην περιοχή.

Για να εξασφαλίσει τα οικονομικά του συμφέροντα στην περιοχή, ο Καναδάς έχει επενδύσει περίπου 109 εκατομμύρια δολάρια για έρευνες στο βυθό της Αρκτικής και στις εκτεταμένες απαιτήσεις της υφαλοκρηπίδας του. Προχωρά με γρήγορους ρυθμούς στην κατασκευή σύγχρονων παγοθραυστικών, έργων υποδομής στον Καναδικό Βορρά καθώς και ενός ερευνητικού σταθμού στην Αρκτική.

Οι ανταγωνιστικές εδαφικές διεκδικήσεις της Ρωσίας, καθώς και εκείνες των Ηνωμένων Πολιτειών, θεωρούνται από τον Καναδά ως σημαντική απειλή για τα οικονομικά και κυριαρχικά του συμφέροντα. Για το λόγο αυτό διεξάγει συνεχή προσπάθεια, μέσω των διεθνών θεσμών, για την υποστήριξη των θέσεων του, ως προς το εύρος των θαλάσσιων συνόρων του. Ο Καναδάς έχει κάνει κινήσεις για να ενισχύσει την στρατιωτική του παρουσία στην Αρκτική, με τη δημιουργία κέντρων εκπαίδευσης και τον εκσυγχρονισμό των Canadian Rangers, καθιστώντας σαφές ότι θα λειτουργήσει ακόμα και μονομερώς για να προστατεύσει τα συμφέροντα του.

5 Η ΝΟΡΒΗΓΙΑ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ

Η Νορβηγία είναι μέλος του Αρκτικού Συμβουλίου, καθώς συνδέεται άμεσα με την περιοχή. Δίνει μεγάλη βαρύτητα στην περιοχή λόγω της αλιείας αλλά κυρίως ένεκα των αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Σύμφωνα με την επίσημη στρατηγική της, που ανακοίνωσε το 2006, οι κύριοι στόχοι της είναι η άσκηση κυριαρχίας στον Υψηλό Βορρά (High North), με συνεπή και αξιόπιστο τρόπο, η συμμετοχή στις διεθνείς προσπάθειες για την απόκτηση επιστημονικής γνώσης για την περιοχή και η προστασία του περιβάλλοντος. Με τον τρόπο αυτό προσπαθεί να προβάλλει τις απόψεις της για την περιοχή θεωρώντας ότι έτσι ισχυροποιούνται οι θέσεις της.

Επίσης, ως μέρος της υψηλής της στρατηγικής, έχει τη διατήρηση και την ενδυνάμωση των σχέσεων με τη Ρωσία, όπου, παρά τις όποιες διαφορές, δεν υπάρχει κάποια ρήξη.

6 Η ΙΣΛΑΝΔΙΑ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ

Η Ισλανδία βρίσκεται μεταξύ Γροιλανδίας και Νορβηγίας και είναι ένα νησί στη μέση του Ατλαντικού Ωκεανού. Στην Ισλανδία υπήρχε στρατιωτική βάση των ΗΠΑ μέχρι το 1951 όταν και έληξε η συμφωνία παραμονής της βάσης. Μετά από την αποχώρηση των ΗΠΑ, η Ισλανδία δίνει προτεραιότητα στη δημιουργία μιας στενότερης συνεργασίας με το ΝΑΤΟ.

Η επίσημη πολιτική γραμμή της Ισλανδίας σχετικά με την Αρκτική εκφράζεται από το 2011, με την υποστήριξη των συμφερόντων της σχετικά με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, την εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου της περιοχής και των νέων εμπορικών διαδρομών που προκύπτουν.

Επικαλούμενη τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, η Νορβηγία προσπαθεί να προβάλλει και να υπερασπίσει τις θέσεις της σχετικά με την ΑΟΖ της που εκτείνεται προς την Αρκτική έως και τη Γροιλανδία.

7 ΤΟ ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ

Το Ηνωμένο Βασίλειο από το 2013 έχει εκφράσει τη θέση ότι, λόγω εγγύτητας με την Αρκτική, έχει άμεσο ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα στην περιοχή και κυρίως για τα θέματα της κλιματικής αλλαγής και τις οικονομικές ευκαιρίες που αναδύονται. Στόχος του είναι η ανάληψη πρωτοβουλιών για τη σταθερότητα στην περιοχή. Για την υποστήριξη της επιστημονικής έρευνας, ίδρυσε το γραφείο για την Αρκτική, στο πλαίσιο του Συμβουλίου Έρευνας Φυσικού Περιβάλλοντος (Natural Environment Research Council - NERC), το οποίο είναι υπεύθυνο για τη λειτουργία του ερευνητικού σταθμού που βρίσκεται στο Αρχιπέλαγος Σβάλμπαρντ (Svalbard Archipelago).

Η Βρετανία έχει καθεστώς παρατηρητή στο Αρκτικό Συμβούλιο, προκειμένου να διατηρεί επαφή με τα θέματα της Αρκτικής, καθώς δεν διαθέτει σύνορα στην περιοχή. Λόγω των αλλαγών που έχουν σημειωθεί με το λιώσιμο των πάγων, έχει αυξηθεί το στρατηγικό, οικονομικό και πολιτικό ενδιαφέρον της Βρετανίας για την περιοχή. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η Βρετανία διατηρούσε παρουσία πυρηνικών υποβρυχίων τα οποία συνεχίζει να διατηρεί κυρίως για αποτροπή.

8 Η ΚΙΝΑ ΣΤΟΝ ΑΡΚΤΙΚΟ ΚΥΚΛΟ

Η Κίνα δεν έχει δικαιώματα στον Αρκτικό Κύκλο, δεδομένου ότι δεν κατέχει περιοχές που βρέχονται από την Αρκτική Θάλασσα και, σε αντίθεση με τις ΗΠΑ ή την Ρωσία, έχει ρίξει όλο το βάρος της εξωτερικής της πολιτικής στην προσπάθεια να εξασφαλίσει πρόσβαση, ωστόσο ενδιαφέρεται και για τον ορυκτό πλούτο της περιοχής. Προσπαθώντας να ενισχύσει τον ρόλο της ως ισχυρής δύναμης, αποφεύγει να εμπλακεί σε ανπιπαραθέσεις κυριαρχικών δικαιωμάτων στην περιοχή και επικεντρώνεται περισσότερο στην κλιματική αλλαγή διατηρώντας έτσι τη δυνατότητα συνεργασίας με τις άλλες ενδιαφερόμενες χώρες στην Αρκτική.

Η Κίνα, ως η δεύτερη ισχυρότερη οικονομία στον κόσμο, επιδιώκει να έχει σχέσεις με την περιοχή της Αρκτικής και μάλιστα την αποκαλούν «Near-Arctic Power», παρά τη μεγάλη απόσταση που υπάρχει ανάμεσα τους. Στόχος της είναι η πρόσβαση σε νέες πηγές φυσικών πόρων για την συνέχεια της οικονομικής της ανάπτυξης, η οποία βασίζεται στις εξαγωγές. Προκειμένου να αναπτύξει το όραμά της να προσεγγίσει και να εκμεταλλευθεί με κάθε τρόπο την περιοχή του Αρκτικού Κύκλου, η Κίνα έχει ήδη αγοράσει και διαθέτει αρκετά παγοθραυστικά, γεγονός που επιβεβαιώνει το ζωνό της ενδιαφέρον για την περιοχή, ενώ παράλληλα προσπαθεί να ανακαλύψει νέες διαδρομές για τα εμπορεύματά της, μέσω των πάγων της Αρκτικής και να προωθήσει τις επιστημονικές έρευνες στην περιοχή.

Η Κίνα διατηρεί δύο μόνιμους ερευνητικούς σταθμούς στην Αρκτική, αρκετούς προσωρινούς και ένα δορυφορικό σταθμό εδάφους. Έχει κατασκευάσει και λειτουργεί έναν ερευνητικό σταθμό (Yellow River Station), στο νορβηγικό νησί Svalbard, από τις 28 Ιουλ 2004 και έναν δεύτερο στην Ισλανδία στην πόλη Akureyri από το 2012.

Στόχος της Κίνας είναι να παραμείνει ένας σημαντικός εταίρος στην Αρκτική, ώστε να προστατεύει τα συμφέροντά της, αλλά δεν επιθυμεί να αναλάβει πρωτοβουλίες και προτιμάει προς το παρόν τον ρόλο του εταίρου.

9 ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μερίδιο στην περιοχή της Αρκτικής επιζητά και η ΕΕ, τρία μέλη της οποίας είναι στο Αρκτικό Συμβούλιο. Η ΕΕ θα επωφελοούταν από την χρήση των φυσικών πόρων της Αρκτικής καθώς αυτό θα την αναδείκνυε σε μεγαλύτερο διεθνή παίκτη. Ωστόσο, η ΕΕ προσπαθεί να πείσει ότι οι διεθνείς κανόνες, σχετικά με επιστημονικές έρευνες, εξορύξεις, αλιεία, περιβάλλον κ.λπ., πρέπει να ορίζονται από διεθνείς οργανισμούς ή φορείς και όχι από τα ενδιαφερόμενα κράτη, εν προκειμένω τις χώρες της Αρκτικής

Το NATO, του οποίου τα τέσσερα από τα πέντε μέλη του Αρκτικού Συμβουλίου είναι μέλη του, αντιμετωπίζει την Αρκτική ως περιοχή με μεγάλο ενδιαφέρον. Τα ζητήματα που αφορούν το NATO στην περιοχή είναι ήπιας και σκληρής ασφάλειας, όπως η συλλογή πληροφοριών, η ανάπτυξη της ασφάλειας και η προστασία των υποδομών.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, ο Αρκτικός Κύκλος, κυρίως λόγω των κλιματικών αλλαγών, αναμένεται να αποτελέσει το επόμενο μεγάλο πεδίο ανταγωνισμού των ισχυρών και όπως φαίνεται ο ανταγωνισμός έχει ήδη ξεκινήσει.

10 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Brady, Anne-Marie, «China as a Polar Great Power», Cambridge University Press (2017), Cambridge
- Marshall, Tim, «Prisoners of Geography - Ten Maps That Tell You Everything You Need to Know About Global Politics», Elliott & Thompson Limited (2015), London
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο Τύπου (MEMO/16/1540), «Μια ολοκληρωμένη πολιτική της ΕΕ για την Αρκτική - Συχνές ερωτήσεις», 27 Απριλίου 2016, Βρυξέλλες
- Daily Mail Online by Julian Robinson, «Russia unveils its new Arctic military base», 18 April 2017, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-4421072/Russia-unveils-new-Arctic-military-base.html> (τελευταία πρόσβαση 26/06/2019)
- Ernst & Young Global Limited, «Arctic oil and gas», 2013 publication, https://www.safety4sea.com/wp-content/uploads/2014/09/pdf/EY-Arctic_oil_and_gas.pdf (τελευταία πρόσβαση 26/06/2019)
- The Geographer - Winter 2018, «Arctic - Scotland and the New North - The Future States of the Arctic»
- Heininen, L., & H. Exner-Pirot (eds.). (2018). Arctic Yearbook 2018. Akureyri, Iceland: Northern Research Forum. Available from <https://arcticyearbook.com>
- Heininen, L., H. Exner-Pirot, & J. Plouffe. (eds.). (2017). Arctic Yearbook 2017. Akureyri, Iceland: Northern Research Forum. Available from, <http://www.arcticyearbook.com>
- Schulze, Vincent-Gregor, «Arctic Strategies Round-up 2017», https://www.arctic-office.de/fileadmin/user_upload/www.arctic-office.de/PDF_uploads/Arctic_Strategies_EN_10.11.17.pdf